

Sæby – en af Danmarks mådeligste flækker

Af Jens Thidemann

Nordjyllands Kystmuseum, Sæby©

Den første december 1808 ankom James McDonald til, hvad han senere beskrev som et ubehageligt logi i en lille kysthavn eller landsby ved navn Sæby. Han ankom sent om aftenen, langt efter mørkets frembrud under en af de hårdeste vintre i mands minde, som fjendtlig borger i et land i krig og oven i købet syg og forkommen efter en stranding få dage forinden på Skagens Rev. Han kom med vogn ad landevejen fra Fladstrand over Møllebroen, hvor han blev sat af på torvet, hvor Algade, byens egentlige hovedgade fra havnen mødte Søndergade, der var hovedfærdsåren landværts mellem Fladstrand og Sæby. Her måtte han vente en rum tid inden byfogeden mødte op og skaffede ham et "ubehageligt Logi...og elendig aftensmad...".¹

James McDonald var en skotsk præst, der som passager ombord på et engelsk forsyningskib på vej til Göteborg, efter en stranding ufrivilligt havnede i fjendeland. Han rejste over land fra Skagen til København som krigsfange og herfra videre til Göteborg. Undervejs beskrev han landet udførligt og med en enestående iagttagelsesevne i sin dagbog, "Travels through Denmark and part of Sweden during the winter and spring of the present year 1809", der senere er blevet en unik historisk kilde og skildring af Danmark under Englandskrigen. Vi vil derfor finde James McDonalds beretning flere steder i denne antologi og også vende tilbage til hans ubehagelige ophold i Sæby, når vi først har fået et andet billede af, hvad Sæby var for en by i tiden op til Englandskrigen.

Var James McDonald kommet til Sæby under fredeligere omstændigheder, havde han måske haft mulighed for at se anderledes på den by, han beskrev i sin dagbog. Mod vest ville han have fundet byen skærmet af lyngklædte bakker, Gedebjerget og Sæbygård Skov. Han ville have set den lille købstad, der gennemskæres af åen, og Pindborggade og Algade, der bugter sig efter åens forløb, og sammen med Søndergade og et par mindre gyder udgjorde hele byens omfang. Havde han fulgt Algade med de lave kalkede huse, var han kommet frem til det gamle torv, hvor rådhuset lå og handel fandt sted, og hvor kirken rejser sig som en kæmpe over byen og vidner om fordums storhed, og bag den havet og havnen i udmundingen af Sæby å.

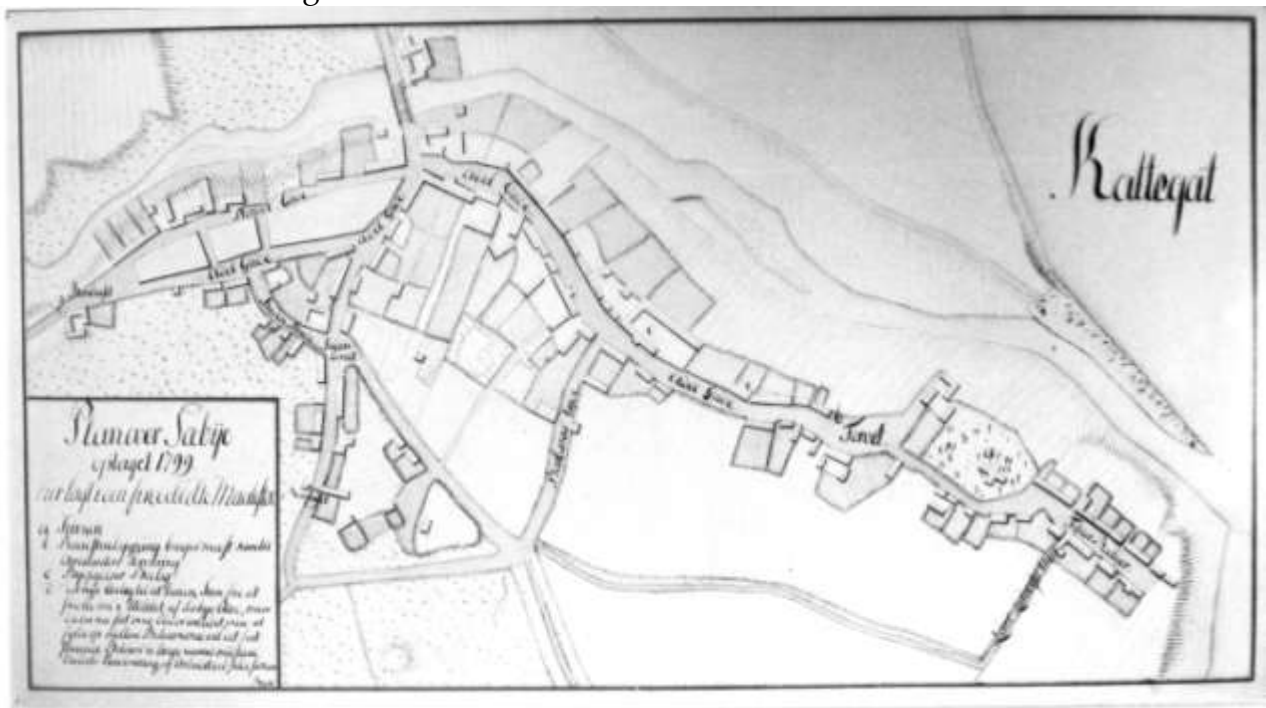
Men han ville dog nok også hurtigt have kunnet fornemme, at der ikke var ren idyl bag bøgeskoven og de kalkede mure i Sæby i 1808. I 1806 beskrev By og Herredsfoged Boech byen som "*...en af Dannemarks mådeligste flækker, som næppe fortjener navn af køb- eller*

handelsstad..."² Byens præst, Peder Pedstrup skrev i 1766, at byen er "...som den aftagende Maane."³

Sæby var aftagende. I middelalderen havde fiskerlejet ved Sæby å udviklet sig til Vendsyssels førende søkøbstad, men i løbet af renæssancen var udviklingen stagneret, og byen oplevede lige frem tilbagegang. Både havnen og byen forfaldt. I 1667 var byens store toetagers rådhus så faldefærdigt, at det blev revet ned og erstattet af et mere beskedent bindingsværkshus.⁴ I 1801 blev rådhuset forkortet til et betydeligt mindre bindingsværkshus, men på samme plads, for enden af byens gamle middelaldertorv, tæt på havnen.⁵ Huset, der ligger der endnu i dag, var byens rådhus frem til 1848, og er et billede på, hvordan Sæby gradvist var svundet ind, forfaldet, nedrevet og forkortet til en betydeligt mindre by, der i tiden omkring Englandskrigen næppe fortjente navnet købstad.

By og bygninger

På kort over Sæby ses samme udvikling, eller rettere stagnation. På Resens Atlas fra 1677 ses det hvordan byen er koncentreret om havnen, torvet og Algade og med lidt bebyggelse omkring Søndergade og Pindborggade.⁶ På et kort, der er tegnet hundrede år senere til Pontoppidans Danske Atlas i 1768⁷ og et tredje kort fra 1823, ses det, at byen da stadig har stort set samme omfang.⁸

Husene i Sæby var så godt som alle, ligesom rådhuset fra 1801, opført i bindingsværk. Udover kirken var det eneste grundmurede teglstenshus i byen en ejendom på hjørnet af Søndergade og Algade, der derfor bar navnet Stengården. Stengården lå ud til det torv, der dannedes, hvor hovedgaden Algade mødte byens indfaldsveje Søndergade og Vestergade, hvor James McDonald ankom med vogn en sen nat i 1808. Havde han haft

mulighed for at se sig omkring, ville han her have set, at her lå et af byens tyngdepunkter, hvad angår bygninger og handelsliv.

Her, hvor vejene mødtes, var der opstået et torv, der var omkranset af fire af byens største gårde. Stengården adskilte sig allerede i 1700tallet ved at være byens eneste teglstenshus. Her boede en af byens eligerede borgere og rigeste købmænd, Hans Mundrup. I 1815 rev hans dattersøn, købmand Andreas Aabel den gamle bygning ned og erstattede den af en ny og større købmandsgård, der dog kun fik lov at stå indtil 1821, hvor den blev ødelagt ved en omfattende brand. Herefter opførte Aabel på ny en stor købmandsgård, der igen kom til at adskille sig fra byens øvrige bebyggelse, da hovedhuset ud mod Algade blev opført i to etager. I gården var der en stald og pakhusbygning på 18 fag i bindingsværk, og mod Søndergade opførtes en grundmuret bygning på 17 fag.⁹

Overfor, på den modsatte side af Algade boede byens anden eligerede borger, købmand Jes Hansen Ell i en anden af de store, men ældre købmandsgårde, der i eftertiden har fået navnet Konsul Ørums Gård. Bygningen her har elementer tilbage til 1600årene, men har i hovedtræk sit nuværende udseende fra 1700tallet. Hele bygningen er opført i bindingsværk, og hovedhuset, der i 1807 var længen ud mod Algade, var kun i en etage. Ud mod den nuværende Søndergade var en større længe med kælder, der oprindeligt har været købmandsgårdens magasiner.¹⁰

I brandtaksationen fra 1781 beskrives gården således: "*Jes Hansen Ell, Hands tilhørende og beboede Gaard bestaaende af følgende Bygninger.*

- 1) *Eet Forhus med Siiden til Gaden paa 11ve Fag, Eege Bindingsværk, med murede vægge. Og Teigl Tække. Værdi 300 rdl.*
- 2) *eet siide Huus indbygget udi for Huset, bestaaende af 11ve Fag og lige beskaffenhed som samme saavel Tømmer som Tag. Værdi 200 Rdl.*
- 3) *Eet Ditto Sidehus af 4re Fag, af beskaffenhed som forrige. Værdi 100 rdl. –og*
- 4) *Eet Tver Huus paa 11ve Fag, Eege og fuur Bindingsværk, med udskudde til begge siider, Og udi midten udbyggt én Qvist oven Paa, alt med straa Tække. Værdi 150 Rdl. ".¹¹*

Trods bygningen er mere beskeden end Aabels Stenhus, fremgår det alligevel af Brandtaksationen, at det er en af byens bedre bygninger. Det er en stor firelænget gård af god beskaffenhed, og opført af gode materialer, som egetømmer med murede vægge og tegltag til en samlet værdi af 750 Rdl.

På modsatte side af torvet ligger endnu en stor firelænget købmandsgård, der i brandtaksationen er vurderet til 770 Rdl. Gården ejedes i begyndelsen af 1800tallet af brændevinsbrænder Fjeldgaard.

Ved siden af, med facade mod Pindborggade og grund ned til åen lå torvets fjerde store gård, farveriet. Farveriet har ifølge brandtaksationen 1781 bestået af 7 bygninger, hvoraf længerne mod torvet/Pindborggade og længen mod Søndergade har været beboelse. Mod vest i gården lå laden, og mod nord, ned til åen lå selve farveriet på 15 fag. Nord for

gården lå også to mindre bygninger og et tørrehus. Bygningerne er for de flestes vedkommende opført med egetømmer og teglsten og har tegl på tagene, og den samlede bygningsmasse vurderedes til 850 Rdl.¹²

Fra torvet går to veje mod vest. Langs åen den lille Pindborggade, og parallelt her med løber Vestergade ud af byen, mod Hjørring. I Pindborggade lå der i tiden omkring 1800 en række mindre bygninger, der tilsammen ikke takseredes til mere end 380 Rdl. Heraf udgjorde de to af bygningerne endda hver 100 Rdl. Husene er på nær et enkelt opført i bindingsværk med lerklinede vægge og stråtag. Gadens beboere var ifølge folketællingen enten daglejere, almisselemmer eller beskæftiget ved hænderes gerning. Vestergade havde en mere spredt bebyggelse, og var primært beboet af håndværkere. Gaden afsluttes i byens vestligste udkant af felbereder Haslunds store gård, og et af byens små bomhuse.¹³

Det var stadig Algade, der i 1800tallets begyndelse, var byens hovedgade. Den forbandt det nye torv ved Søndergade med byens gamle torv ved kirken og havnen. Algade indledtes med de to omtalte ejendomme, Stengården og Konsul Ørums Gaard. Herefter fulgte endnu nogle af byens største huse. På sydsiden to større købmandsgårde og på nordsiden en gård, der i begyndelsen af 1800tallet var beboet af By- og Herredsfoged Boech. Det var ham, der i december 1808 anviste James McDonald sit ubehagelige logi, så McDonald har næppe fået lejlighed til at nyde byfogedens store hus, hvor han ville have kunnet opleve noget så sjældent som en stor anlagt prydhave ned til åen.

Byfogedens hus var hele 22 fag langt, med egebindingsværk, murede vægge, tegltag og en muret kvist over de fire fag. I 1781 vurderingen blev forhuset alene vurderet til 500 Rdl., byens højeste vurdering for en enkelt bygning, og gårdens fire længer i alt til 840 Rdl.¹⁴

På turen ned ad Algade fornemmes det tydeligt, at det er i gadens vestligste ende op mod Søndergade, og omkring fiskertorvet, at byens rigeste bor. Husene i den øvrige del af gaden ligger mere spredt, indtil gaden mod øst breder sig ud, og bebyggelsen igen samler sig omkring det gamle Klostertorv. Bygningerne i Algade er for de flestes vedkommende af en rimelig standard, med egetømmer, murede vægge og tegltag. Dog havde enkelte kun den luksus på facaden ud mod gaden, mens bygningerne på bagsiden ind mod gården ofte var lerklinede og med stråtag.

Fra Klostertorvet går en gade direkte ned til havnen, mens Strandgade smyger sig syd om kirken, hvor den ender direkte ud i stranden. Her var bebyggelsen tydeligt anderledes end i Algade. Bygningerne lå tæt og ofte sammenbyggede to og to. De var langt mindre end de tidligere omtalte bygninger, og fremstod mere beskedne og i billigere materialer. Denne ende af byen var fiskernes. Det fremgår tydeligt af folketællingslisterne, at her boede søens folk. Alle beboere i Strandgade omkring 1800 havde deres erhverv enten som fiskere, lodser eller sømænd, med undtagelse af to værtshusholdere, en skrædder og

kirketjeneren, der boede lige over for kirken. Omvendt set boede der i den øvrige del af byen kun en enkelt person, der var beskæftiget ved fiskeriet.¹⁵

Bortset fra et af håndværkerhusene og en købmands pakhus, var de fleste huse i Strandgade opført af bindingsværk af eg eller fyr, med delvist lerklinede vægge og stråtag. Vurderingerne lå for beboelseshusene i gaden fra 20 til 100 Rdl., og når gennemsnitligt ikke over 1/3 af resten af byens gennemsnitlige vurdering. Således til godt eksempel på en fiskerfamilies hus i Strandgade er: *"Jens Laurberg a: Hands Vaanings Huus sammenbygget med Næst forestaaende, dens længde 5 Fag, Eege og Fuur Bindingsværk, Nogle Muurede og nogle Kliinede Vægge, Taget af straae eller Langhalm. Værdi 20 Rdl."*¹⁶

Således kan brandtaksationsprotokollerne give os et helt nært billede på boliger og bygninger i Sæby omkring 1800tallet. Samlet set har de 100 bygninger, der blev vurderet, ikke kunnet give byen karakter af købstad, med deres klinede vægge og for størstedelens vedkommende stråtede tage, og ikke give James McDonald andet end et ubehageligt logi. Enkelte har dog tydeligt adskilt sig, både i størrelse, arkitektur og byggematerialer, som de store købmandsgårde og byfogedens gård i området omkring Algade og Søndergade.

Byens folk og erhverv

James McDonald fik ikke lejlighed til at se særligt meget til byens befolkning under sit korte ophold i Sæby, men dem han mødte, har gjort et stort, om end ikke særligt positivt indtryk på ham.

Han mødte Byfoged Boech, der var i dårligt humør, og kun modvilligt gjorde ham den ære at drikke et glas vin sammen med ham under hans ophold. Han mødte værtsparret, hvor han indlogeredes, som han beskriver som *"indskrænkede Folk og tilmed berusede af Brændevin"*. Og så mødte han seks kaperkaptajner og deres vilde mandskab, som han betegner som farlige banditter, der antog ham for at være spion, og ville slå ham ihjel.¹⁷

James McDonalds møde med Sæbys befolkning giver en personlig og farverig, men begrænset beskrivelse af byens befolkning. Folketællingerne kan derimod være med til at give et bredere billede af befolknings sammensætningen i Sæby omkring 1800.

I 1807 var Sæby kun en lille købstad. I 1672 havde indbyggertallet i Sæby været 670, gennemsnitligt for de da optalte danske købstæder, men allerede hundrede år senere var det faldet til 504.

Herefter var der en beskeden vækst, og befolkningstallet var i 1801 nået op på 517, men til sammenligning var Sæby ikke længere en gennemsnitlig købstad, da nu kun fem af de optalte købstæder var mindre.

Herefter steg folketallet og var i 1855 næsten fordoblet, i forhold til tallet fra omkring 1800.¹⁸

Ud fra folketællingen fra 1787 kan der dannes et overblik over befolkningen og deres beskæftigelse, men også over den tidlige kvarterdannelse i Sæby i tiden omkring 1800. Af de 504 borgere i byen var 378 personer over 16 år gamle. Heraf var 40 personer på pension eller levede af almisser. 78 var hustruer uden egen beskæftigelse, og 36 var ugifte hjemmeboende piger uden egen beskæftigelse. Således bliver der 224 arbejdende tilbage til at forsørge og opretholde købstaden og dens indbyggere.

Af de 224 forsørgere i byen findes den største gruppe inden for kategorien håndværk. Deciderede håndværksmestre, svende og lærlinge udgør 50 personer. Dertil kommer en gruppe daglejere og folk beskæftiget "ved hænderes gerning" på henholdsvis 13 og 24 personer.

Gruppen af tjenestefolk udgør også en betydelig andel af byens beskæftigede på hele 49 personer. Denne gruppe omfatter både tjenestefolk, der indgår i den almindelige husholdning, men også dem, der udover ejeren selv, var beskæftigede ved byens købmandsgårde og værtshuse.

23 personer var beskæftigede ved fiskeri eller som lodser og sømænd. De var, som allerede omtalt bosiddende i Strandgade, øst for kirken. På samme måde er der tendenser til, at de øvrige erhverv har præget de andre forskellige gader i byen. Algade, der var byens folkerigeste, har den største gruppe af håndværkere. Men det var også her alle med et offentligt embede var bosiddende, bortset fra konsumtionsbetjentene, og vægteren, der boede i bomhusene i byens udkant. Præst, kapellan, skoleholder, byfoged og -skrivere boede alle i byens gamle Algade. Den største gruppe af tjenestefolk finder vi også i Algade, som en indikation på, at det var her mange af de største husholdninger lå. Det var da også i Algade og Søndergade, at byens lille gruppe af handlende havde samlet sig, mens Vestergade, den nuværende gågade, primært var en håndværkergade. Bag den lå Pindborggade, hvor der hovedsageligt boede daglejere og folk beskæftiget ved hænderes gerning. Det høje antal beskæftiget ved håndværk i gaden skyldes farveriet, der alene beskæftigede fire af gadens 7 håndværkere. De øvrige var to vævere og en mand beskæftiget ved murerarbejde.

Værtshuse var jævnt fordelt ud over hele byen, men om det var i Søndergade ved byens indfaldsvej, i Algade tæt ved byfogedens gård, eller måske i Strandgade hvor kaperkaptajnerne kan have holdt til, at James McDonald blev indlogeret i 1808 vides ikke.

Erhverv/Gade	Strandgade	Algade	Søndergade	Vestergade	Pindborgg.	N. for åen	IALT
Fisker	14	0	1	0	0	0	15
Sømænd/lods	8	0	0	0	0	0	8
Håndværk	1	19	10	11	7	2	50
Embedsmænd	1	6	4	1	0	0	12
Kirke/skole	1	4	0	0	0	0	5
Værtshus	2	1	2	2	0	0	7
Handel	0	4	3	1	0	0	8
Daglejere	2	4	3	0	4	0	13
Hænders arb.	0	5	4	4	11	0	24
Tjenestefolk	5	29	8	3	3	1	49
Andet arb.	3	4	3	2	1	1	14
Pension/aftægt	8	10	1	0	1	1	21
Fattige/almisse	8	5	2	2	2	0	19
Ægtefæller	20	26	18	9	4	0	78
Ugifte piger	7	10	4	9	6	0	36
Andet	7	6	0	3	3	0	19

Beskæftigelsen opgjort på personernes hovederhverv. Til gruppen af håndværkere regnes alle beskæftigede, såvel mester, svende som lærlinge. Gruppen Ægtefæller, dækker over de gifte kvinder, der ikke er anført som havende et selvstændigt erhverv, ligesom de Ugifte Piger er hjemmeboende ugifte piger, uden egen beskæftigelse. Strandgade regnes som nuværende. Torvet og Klostergyde regnes under Algade og Skidenstræde (nuv. Krystalgade samt Gasværksvej) regnes under Søndergade. Nord for åen lå foruden Vandmøllen kun et enkelt hus med en beboer.

Folketællingen 1787 1. juli. Sæby Museum & Arkiv.

Købstad med ret til handel

Sæby var en købstad, og havde nydt købstadprivilegier siden 1524. I det sidste århundrede frem mod Englandskrigen havde det dog ikke været lige stor nydelse. Købstaden var gentagne gange og i stigende grad blevet krænket på sine privilegier af fiskerlejet Fladstrand små to mil nord for Sæby, hvorfra der blev drevet handel. Magistraten og borgerne i Sæby havde gentagne gange klaget over den stigende handel inden for købstadens frihedsdistrikt, og fået bekræftet sine privilegier, men de handlende valgte alligevel at drive deres forretning fra Fladstrand, frem for købstaden Sæby. I modsætning til Sæby havde Fladstrand i 1700tallet nemlig en brugbar og sikker havn, i form af den beskyttede red, hvor store som små skibe sikkert kunne ankre op. Sæbys havn derimod var tilsandet og i forfald, så det ofte var umuligt for større skibe at benytte den, hvorfor de var nødt til at laste og losse ved Fladstrand. Under Svenskekrigene og senere under Englandskrigene skærpede kongemagten også sine interesser for Fladstrands beskyttende red, og anlagde fæstningsværker, der skabte en stor aktivitet i det ellers beskedne fiskerleje. I 1681 gik det så vidt, at toldstedet blev flyttet ud af købstaden til fiskerlejet Fladstrand. Det blev det første formelle skridt i retning af at Fladstrand udviklede sig til købstad og Vendsyssels førende havneby, på bekostning af den gamle købstad, Sæby.¹⁹ Efter Englandskrigen fik Fladstrand endegyldigt slået sin rolle fast, og fik i 1818 sine købstadsprivilegier og navnet Frederikshavn.

Det var dog stadig ved Englandskrigens begyndelse Sæby, der var købstaden, med hvad dertil hørte. En købstad adskilte sig fra de omkringliggende områder, ved at have en vis grad af selvstyre, have egen domstol, samt retten til handel og håndværk. Administrativt refererede en købstad direkte til kongen og Danske Kancelli gennem byfogeden, der var kongens repræsentant i købstaden. Købstæderne havde tidligere haft en magistrat og rådmænd, bestående af byens bedste borgere, men i løbet af 1700 blev byernes administration væsentligt indskrænket og professionaliseret, til for de mindste købstæders vedkommende kun at bestå af byfogeden.²⁰ Byfogeden i Sæby var tillige herredsfoged over Børglum og Jerslev herreder. Fra 1804 – 1825, og således også under Englandskrigen var det kancelliråd, Chr. Carl Boech, der sad i embedet i Sæby.²¹ Boech fungerede både som købstadens og herredernes administrator, dommer og politimester. Herudover var der i Sæby en form for borgerrepræsentation i form af to eligerede borgere. Endvidere varetog borgerne en del af byens tillidshverv og deltog i havnekommissionen, brandkorpset og dannede borgervæbningen.²²

Borgervæbningerne blev ved påbud oprettet i alle landets købstæder i 1801, og samme år lod kommandanten i Nordjylland, A. G. Moltke opføre et lille batteri i Sæby, på stranden syd for havnens udmunding, umiddelbart for enden af Strandgade. Borgervæbningen var et lille artillerikorps bestående af en kaptajn, to løjtnanter, tre overkonstabler og 20 menige soldater. Borgervæbningen i Sæby indbefattede trods navnet alt fra byens bedste borgere, til de fattigste fiskere og daglejere.²³ Det lille batteri blev udstyret med en enkelt kanon, der blev brugt ved øvelser og eksercits, men til held for byens værn, blev det aldrig nødvendigt for borgervæbningen og kanonen på batteriet at komme i egentlig kamp.²⁴

Det vigtigste element for en købstad var dog monopolet på handel og håndværk, og det var særligt ved dette sidste forhold, at Fladstrand var kommet købstaden for nær. For Sæbys vedkommende var det handel og fiskeri, der havde skabt byens grundlag som købstad. Det gode fiskeri kom og gik, og omkring 1800 havde tidligere tiders store sildefiskeri for længst fundet andre farvande og flynderfiskeriet var nu det bedste for Sæby.²⁵ Det samme gjaldt handelen, der havde fundet andre farvande, og nu i stigende grad gik over Fladstrand. På grund af havneforholdene i Sæby havde handelen indskrænket sig til kun at omfatte en god håndfuld købmænd, hvoraf få også selv var skibsredere med egne skibe på søen.

I Sæby var der op til 1800 kun tre skibe tilbage. Skipper Jacob Kongsbak sejlede selv sin egen jagt, Anna Maria på 8 læster, mens to øvrige skibe jagten Memorialien på 6 læster og jagten Martin Luther på 13 læster, havde henholdsvis købmand Jes Hansen Ell, og

købmand Hans Mundrup som redere, og to mænd fra Strandgade som skippere. Forbindelserne gik i store træk fra Sæby til enten Norge, med korn, andre landbrugsprodukter og flyndere, og retur med sten, træ og jern, eller til hovedstaden med fisk og landbrugsprodukter og retur med varer som sæbe, salt hamp forarbejdede produkter og de få kolonialvarer købstaden kunne omsætte.²⁶

Omkring 1800 var det således så som så med handelen i købstaden Sæby, og de fleste af byens borgere ernærede sig ved håndværk. Håndværkerstanden var dog også begrænset, i en sådan grad, at der ikke kunne etableres håndværkerlaug i byen, og flere supplerede hovederhvervet med andre former for håndværk, lidt agerbrug eller brændevinsbrænding.

Havnen i Sæby - eller Fladstrand

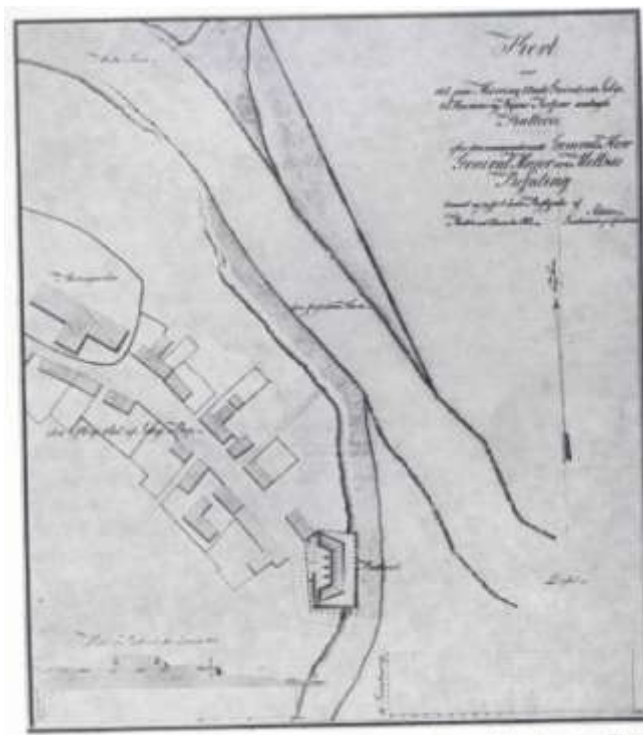
Som vist var Sæby allerede i tiden op mod Englandskrigen en by på retur. Byen var vokset op omkring havnen som udgangspunkt for handel og fiskeri, men tidens forfald og naturens foranderlighed resulterede i større og større problemer med besejlingen af havnen i Sæby. Byen havde ikke selv ressourcer til at udbedre og vedligeholde havnen. Dels havde det meget lille Sæby sogn ikke egne skove og jorde, men måtte købe sig til det nødvendige tømmer og sten, og dels skabte problemerne med havnens besejlingsforhold en ond cirkel, da manglende indtægter fra havn og handel gav dårlig økonomi i byens kasse.

Havnen havde tidligt haft statens bevågenhed, og købstaden havde fået tømmer fra statens skove og løbende fået små – men utilstrækkelige økonomiske tilskud og lån. Efterårsstorme ødelagde hurtigt småreparationerne, og tilsanding blev et stadigt stigende problem. I 1785 klagede byens to eligerede borgere og købmænd over havnens forfald. For byen, og måske købmændene især har havnen haft stor betydning. Igen i 1791 stillede de forslag til en udbedring, uden dog at opnå et ønsket resultat. Havnen kunne i disse år kun benyttes af småbåde og af større både som vinterhavn indtil natten mellem den 7. og 8. december 1792, hvor havet brød gennem klitterne og sandtangen nord for åen. Havet nåede helt op i Algade, og ødelagde foruden skibene i havnen også købmand Ell og købmand Aabels pakhuse i Strandgade. Byfoged og Amtmand ansøgte igen kongen om en støtte på 5.000 Rdl., for at sikre ikke blot havnen, men denne gang hele byen fra havets ødelæggelse, men fik ikke svar før byfogedens død i 1793.²⁷

Rasmus Brorson tiltrådte embedet som byfoged i Sæby i 1793, og havde fra første færd øjnene rettet mod de store problemer havneforholdene voldte for købstaden. Allerede i 1796 led havnen endnu en alvorlig skade, da åhavnen blev tilstoppet, og åen skar sig et nyt udløb, uden om havnen. Byfogeden satte straks gang i opførelsen af nye bolværker for egen regning, og i 1798 kunne et større skib igen gå fuldt lastet ind i havnen i Sæby.²⁸

Omkring 1800 fik de danske havne generelt og havnene på Vendsyssels østkyst i særdeleshed større bevågenhed fra statens side. I 1798 blev der fra generaltoldkammeret indstillet til gøre noget for landets havne for at "*sikre midler til både købstædernes opkomst og til Deres Majestæts toldintraders forøgelse.*"²⁹ I april 1798 forelå en resolution om ordningen af Danmarks havne, hvori der bestemtes, at der i alle søkøbstæder skulle nedsættes en havnekommission, bestående af en øvrighedsperson og nogle borgere. Resolutionen var udgangspunktet i en mere direkte kontakt mellem staten ved generaltoldkammeret og de små købstadshavne. I 1798 foretog Overlods, kommandørkaptajn Poul Løwenørn en besigtigelse af forholdene i de danske havne.³⁰

Et andet af formålene med Løwenørns rejse var at undersøge havneforholdene i Nordjylland, med henblik på en postbådsrute til Norge. Poul Løwenørn anså Sæby som den eneste mulige havn i det nordlige Jylland til kommunikationen, men også overførsel af tropper, proviant og øvrige fornødenheder mellem Norge og Jylland. Løwenørn indsendte via generaltoldkammeret en fuldt udarbejdet plan for at bygge et havneanlæg i udmundningen af Sæby å til Generalitets- og Commissariatskollegiet. Her var svaret dog, at Sæby ikke havde interesse for den militære etat, der derfor ikke kunne støtte projektet. I mellemtiden var planerne for en postbådsrute også blevet opgivet, og planerne for Sæby havn blev i denne omgang opgivet.

Allerede året efter blev der dog igen nedsat en kommission, denne gang med formålet at undersøge en udbygning af havnen i Sæby, som samlingssted for krigs- og handelsskibe, for at sikre sejladsen til Norge, så nu øjnedes der håb, for at århundredes kamp mod naturens kræfter og havnens forfald endelig kunne overvindes, og en ny havn igen kunne

bringe handel, sejlads og vækst til købstaden. Håbet holdt dog ikke længe.

Kommissionens medlemmer var ikke enige om, hvorvidt Sæby var den bedst egnede havn for at sikre overfarten til Norge. Kontreadmiral Wleügel fandt Sæby farlig på grund af sandbankerne og den ubeskyttede ankerplads. Han foreslog i stedet ankerpladsen ved Fladstrand, der var beskyttet for de fleste vindretninger, og hvor der ligeledes var igangværende planer for at anlægge en ny havn. Poul Løwenørn, der tillige havde plads i kommissionen, foretrak dog endnu Sæby.³¹

I 1798 så også ingeniørkaptajn Kragh på havneforholdene i Hals, Sæby og ved Fladstrand, for at finde det bedst egnede udgangspunkt for en havn, der kunne sikre overfarten til Norge. Kragh fandt Hals uegnet på grund af de farlige besejlingsforhold og afstanden til Norge. Af økonomiske grunde foretrak han også Sæby, hvor en havn overkommeligt kunne etableres ved at forlænge åens udmunding med moler, men undlod dog ikke betydningen af, at der ved Fladstrand allerede var betydelige fæstningsværker.³²

Byfoged Brorson havde igen søgt om hjælp til udbedringen af Sæby havn i 1801, hvor endnu en storm havde gjort stor skade, denne gang også på det nyligt opførte kanonbatteri på havnen. Nordjyllands kommandant, A. G. Moltke bad nu også om støtte til Sæby, og kommissionens betænkning endte med at indstille, at der blev ydet den fornødne støtte til den umiddelbare sikring af Sæby havn, men at planerne for etablering af en ny havn som samlingssted for overfarten til Norge skulle afvente grundigere undersøgelser og opmålinger af både Sæby og Fladstrand.³³

Fladstrand med sine fæstningsværker havde igen fået en stor militær betydning, som de europæiske krige nærmede sig danske farvande, og behovet for at sikre forbindelsen til Norge pressede sig på. I 1802 var det kronprinsen selv, der inspicerede havneforholdene i Vendsyssel. Den 21. juni besøgte han skansen i Hals, og rejste derfra til Sæby, og den 22. gik turen videre til Fladstrand.³⁴ Kronprinsens bedømmelse var klar. *"Havnen i Sæby har jeg også søgt at lære at kende. Men den kan aldrig hverken anses som et vigtigt kommunikationssted med Norge, ej heller som en havn for krigsfartøjer. Men Sæby havn er, som ethvert sted, hvor der er en havn, nyttig for handelen."*³⁵

Kronprinsens iagttagelser blev bekræftet af de efterfølgende opmålinger i farvandene ved Fladstrand og Sæby. De blev foretaget af marineløjtnant Ulrich Anton Schönheyder, der udtalte sig til Fladstrands fordel. Fladstrand ville være bedst for de største skibe, og havde den bedst beskyttede red for de fleste vindretninger, Fladstrand vil være lettest at anløbe og ville kunne blive en betydningsfuld tilflugtshavn for skibe i international trafik, mens en havn ved Sæby næppe ville bruges til andet end byens egen handel. Endelig vurderede han Fladstrand til at have den største betydning i krig, som tilflugtshavn og som samlingshavn for proviantfartøjerne til Norge. Den eneste fordel Schönheyder fandt ved Sæby frem for Fladstrand, var at Sæby havde let adgang til det bedste drikkevand, hvorimod orlogsskibene ved Fladstrand var nødt til at hente deres vandforsyninger i Sæby.³⁶

Hermed synes det endegyldigt afgjort, at det var ved Fladstrand frem for Sæby, at der skulle sættes ind for at skabe en havn, der kunne være Nordjyllands støttepunkt for orlogsskibene og sikre den betydningsfulde overfart til Norge, og hermed blev der taget det andet formelle skridt, der skulle føre til, at Fladstrand overtog rollen som købstad og havneby frem for Sæby. Tilbage til Sæby blev der nu kun den lille købstadshavn, der kunne bygges for de 4.000 Rdl. der var blevet udstedt som lån i 1802.

I 1805 var arbejdet på havnen godt i gang, og der blev bevilget yderligere 1.600 Rdl. Året efter stod den nye stendæmning færdig, men allerede i efteråret samme år blev den taget igen af et storm fra nord. Bolværket blev gennembrudt og en sandbanke blev skyllet op i åen, og selv kanonbatteriet syd for havnen blev taget af havet. Samtidig påbegyndtes det store havnebyggeri til 20.000 Rdl. i fiskerlejet Fladstrand, få mil nord for købstaden.³⁷

Kapere og Krig

Krigen, der nærmede sig Danmark og Sæby i 1800tallets begyndelse fik dermed stor betydning for byens skæbne, og for den magtkamp, der gennem århundreder havde udviklet sig mellem Sæby og Fladstrand. Sæby var længe favorit i kraft af åen som udgangspunkt for en havn, og i kraft af byens privilegier som købstad, men da krigen stod for døren faldt udslaget ud til fordel for Fladstrand, der havde beskyttelse mod fjenderne under de allerede etablerede fæstningsværker, og som havde en bedre beskyttelse for vind og vejr for de største orlogsskibe.

Englandskrigen blev dog for Danmarks vedkommende præget af mere end de helt store orlogsskibe, for dem havde englænderne taget på Holmen, da Danmark blev inddraget i krigen i 1807. Kampen blev derfor udkæmpet på langt mindre fartøjer. Kanonbådene, der fik base i Fladstrands nye havn, kom til at spille en stor rolle, og små private skibe udrustedes som kaperbåde landet over. Den smule havn, der i 1807 var tilbage i Sæby, kom til at blive udgangspunkt for mange af Kattegats kapere, ligesom byens skippere og købmænd også selv udrustede kaperskibe. Kaperskibe var private fartøjer, udrustede med kanoner og bevæbnede besætninger, der et kongeligt kaperbrev havde ret til at kapre fjendtlige handelsskibe, og sælge deres udbytte som prise.

Fra Sæby udrustede købmand Andreas Aabel fire kaperskibe og fra Fladstrand udgik fem. Fra Aalborg blev der udrustet hele 59 kaperskibe, og fra Hjørring og øvrige Vendsyssel 5.³⁸ Farvandet i det nordlige Kattegat har været et godt udgangspunkt for kaperne. Her har været trafik af engelske og svenske fartøjer, forholdsvis tæt under land, og havnene i Sæby og Fladstrand, samt Skagen må have været udgangspunkt for mange kapere, ud over de, der var hjemmehørende i de pågældende havne.

I 1808 mødte James McDonald i hvert fald hele seks af de frygtindgydende kaperkaptajner i Sæby. Byfoged Boech fik skaffet et logi til James McDonald, på en af byens beværtninger, og følgende er James McDonalds egen beretning om opholdet i Sæby, en decembemat i 1808:

*"Det viste sig at være et meget ubehageligt Logi, thi mens jeg fortærede min elendige aftensmad, der bestod i daarlig Fisk og fire Kartoffler, stegte i fedt, traadte sex danske Kaperkaptajner uden videre ind til mig, halvt berusede, ledsagede af deres Mandskab og nogle Bekjendte fra Byen, og satte sig ved mit bord. Det var til ingen Nytte at kjævles med disse Mennesker eller hævde min ret til værelset eller Bordet; der var intet andet opvarmet Værelse i hele Huset, og selv om der havde været en Snes, er jeg vis paa, man ikke havde givet mig noget af dem. Jeg gjorde derfor en Dyd af Nødvendigheden, og jeg behandlede disse farlige Bordfæller med al den Ro og Høflighed, jeg kunde opbyde. Hver af dem var bevæbnet med et Par Pistoler og en Huggert; de vare klædte i Skindtrøjer og havde lange Mustacher og Kindskæg. De vare alt i alt 20 i Tallet, tilsyneladende forvovne og forvorpne Banditter. Da de fik at vide, at jeg var Landsmand af deres Fjender, saa de skiftevis paa mig og paa hverandre og antog mig aabenbart for at være Spion. Jeg bestræbte mig for at bringe dem fra denne Tanke, for at de ikke skulde have Grund til at slaa mig ihjel, og gjorde dem derfor bekjendt med mine Forhold og mine Oplevelser i de forløbne otte Dage, idet jeg sørgede for at omtale, at jeg havde Breve hos mig fra Fladstrand til Borgmesteren og ventede hvert Øjeblik, at han vilde aflægge mig en visit.....jeg turde ikke tænke paa at gaa til sengs, saalænge Huset gjenlød af de svirrende Banditters Støj i Værelset ved Siden af, og min Angst skulde just ikke formindskes, da jeg omtrent Kl. 12½ hørte Folk hviske inde i et Rum, der stødte op til mit og Kapergasternes Værelse. Jeg kunde tydeligt høre Ordene : fordømte Englændere, Spioner, smuk Skrivepult, Guld, Bagage, sover ubevæbnet, Huggert og nogle andre lige saa ubehagelige Bemærkninger, og hvad de hentydede til var utvølsomt. Jeg tog et lys, og gik øjeblikkelig ind i det Værelse, hvor Kaptajnerne opholdt sig.....og da jeg gik bemærkede jeg, at jeg som Fremmed og som en mand, der havde søvn til Gode for flere Nætter, haabede jeg, at de ikke vilde tillade nogen at trænge ind i mit Værelse, som laa ved siden af deres og var ganske aabent, og at jeg stillede mig og den smule Bagage, jeg havde reddet fra Skibbrudet, under deres beskyttelse. Den mand, som havde ført mig til Borgmesterens Hus, og talte godt tysk, svarede, at jeg kunde være sikker paa ikke at blive forstyrret den Nat, thi han og hans ledsagere skulde blive der indtil Kl. 7 om morgenen, og intet Menneske i Sæby vilde vove at gjøre mig Fortræd, saalænge de vare mine Venner.....Saaledes tilbragte jeg en højst ubehagelig Nat, men slap fra det uden at miste andet end nogle Timers Søvn."*³⁹

Allerede den følgende dag forlod James McDonald, sikkert med lettelse Sæby, men hans korte ophold og indtryk af byen og særligt mødet med kapergasterne, havde printet sig tydeligt ind i hans erindring.

Kaperne, de blev i Sæby krigen ud, og bragte i en ellers trængt tid lidt nyt mod og økonomisk fremgang til byen. Kapervæsenet blev tidens vej til hurtige penge, både for de købmænd og skippere, der udrustede fartøjerne, men også for den almindelige fisker eller sømand, der tog hyre på en kaperbåd, og efter et enkelt succesfuldt togt med en god prise,

kunne vende hjem med lommerne fulde. Kaperne og opbringningerne af priser skabte også en ikke ubetydelig omsætning i de havnebyer de færdedes i, og dertil kommer den indførsel af eftertragtede varer, der kunne være ombord i de fjendtlige opbragte skibe. Varer, der ellers vanskeligt kunne skaffes under den engelske blokade.⁴⁰

Kaperbådene var som regel mindre sejl- eller robåde, der let kunne manøvreres, og især i stille vejr kunne være de store tunge handelsskibe overlegne. De små kaperbåde kunne sikkert udmærket benytte den lille tilsandede havn i Sæby som udgangspunkt for deres togter, men når det kom til opbringningen af de kaprede skibe skabte havneforholdene i Sæby igen store problemer. De opbragte handelsskibe kunne simpelthen ikke komme ind i Sæby havn. Skibene skulle bringes for en domstol, en såkaldt priseret, for at blive erklæret lovligt krigsbytte, og domstolene fandtes kun i købstæderne. Derfor var kaperne i mange tilfælde nødsagede til at bringe de opbragte skibe til Aalborg eller andre købstadshavne, når det ikke var muligt at anløbe Sæby. Det betød endnu en farefuld færd på havet med den værdifulde kapring, og i flere tilfælde lykkedes det englænderne at generobre priserne undervejs til Aalborg. Skibene kunne derimod med betydelig mindre risiko bringes ind på den beskyttede red ved Fladstrand, hvilket resulterede i, at Frederik VI i september 1808 skrev til Danske Kancelli, at : *"Vi anbefaler derfor, at Fladstrand By skal i henseende til Kapersager betragtes lige med Kjøbstæder i Vore Riger..."*⁴¹.

Hermed blev det tredje skridt taget i retningen af, at det var Fladstrand, frem for Sæby, der nu skulle være Vendsyssels havne- og handelsby. Indtil nu havde Sæby kunnet hævde sin status og ret over for Fladstrand på privilegierne fra 1524, der gav ret til handel og sejlads, og gav Sæby den juridiske myndighed. Forhold, der med dette brev til Danske Kancelli, nu blev tilladt i det lille fiskerleje, der gennem det foregående århundrede, og navnlig under Englandskrigens skygge havde vokset sig op som en langt mere driftig købstad, med fæstningsværker, havn og en livlig handel, der langt overgik den, der var tilbage i den gamle middelalderkøbstad. Efter Englandskrigens afslutning, fik Fladstrand den 25. september 1818 sine købstadsrettigheder og navnet Frederikshavn.

Englandskrigens betydning for købstaden Sæby

I Englandskrigens kølvand var der krise i Danmark. Danmark havde med sine allierede været på det tabende hold, staten var gået bankerot og det 500 år gamle rigsfællesskab med Norge var opløst.

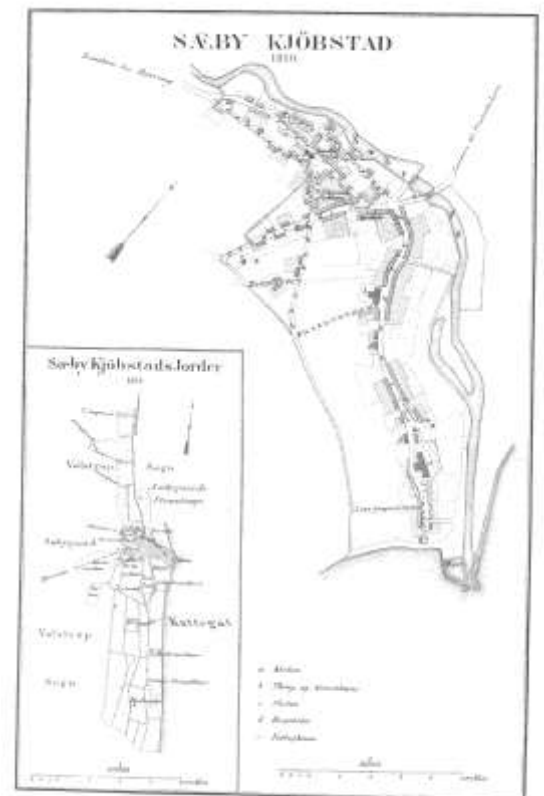
Efter Englandskrigen kunne det se ud som om, at der skulle være krise i Sæby. Byen og havnen havde i århundreder været i forfald, og nu var kampen til fiskerlejet Fladstrand endegyldigt tabt. Fladstrand havde fået den eftertragtede havn, og Fladstrand havde fået købstadsprivilegier.

Den florisante handel, der i tiden op til Danmarks inddragelse i krigen havde været et højdepunkt for dansk handel og søfart, var væk. I Nordjylland var de soldater og kapere,

der havde sat liv i gadebilledet og omsætningen ikke længere en del af dagligdagen. Ikke mindst kom adskillelsen fra Norge til at få betydning for Nordjylland, dels gennem den indskrænkede handel, der kom umiddelbart efter krigen og dels fordi statsmagten mistede interessen for havnebyer som Fladstrand og Sæby, da der ikke længere var behov for at sikre forbindelsen til Norge. Nordjylland var fra at ligge centralt mellem de to riger, blevet udkantsområde i Danmark.

Tiden efter Englandskrigen er en periode, der traditionelt har været betegnet som den store krise for Danmark og for dansk søfart. Det gik også hårdt ud over udenrigsfarten, der traditionelt lå på hovedstadens handelsskibe, mens provinsens skibe primært sejlede indenrigs.⁴² Men krisen kan dermed også reduceres til en krise for hovedstadens søfart, da provinsens handelsflåde faktisk oplevede et opsving efter krigen, og mange provinskøbstæder oplevede generelt en positiv udvikling og vækst.⁴³ Selv efter at Norge var overgået til Sverige, blev der hurtigt genoptaget en søværts kontakt mellem Nordjylland og Norge, da handelsforholdet mellem Danmark og Norge var oplagt. Danmark leverede fødevarer og landbrugsprodukter, mens Norge kunne levere råvarer som træ og jern. Norges og Sveriges produktioner var for lige, til at et sådan handelsforhold kunne etableres. Norge vedblev da også at udgøre 25% af provinsens handelsflådes anløbshavne.⁴⁴ Den stigende tendens i antallet og størrelsen af provinsens handelsskibe fortsatte frem til slutningen af 1850erne, i denne periode tredobles provinsens skibskapacitet.⁴⁵

Af Traps beskrivelser af Danmark i 1859 fremgår det, at der også i Sæby er kommet gang i handel og søfart igen i løbet af 1800tallets første halvdel. Der var på det tidspunkt seks fartøjer hjemmehørende i Sæby og indtægterne fra told- og skibsfartsafgifterne var stigende, som følge af en øget trafik af skibe både i uden- og indenrigsfart. De vigtigste varer var stadig jern, træ og kul, der indførtes, og fisk og landbrugsprodukter der udførtes. Fiskeriet i Sæby var også tiltaget, således at en femtedel af byens befolkning nu ernærede sig ved fiskeri. Dertil omtaler Trap industrielle anlæg i byen i form af en klædefabrik, et jernstøberi og et kalkbrænderi og en forøget handelsvirksomhed. Sæbys befolkningstal var da også vokset støt op gennem 1800tallets første halvdel, og var i 1859 næsten fordoblet, i forhold til de 517 mennesker, der havde boet der, under Englandskrigen, ligesom der var kommet 34 flere bygninger, og en ny gade i byen.⁴⁶ Sæby oplevede for første gang i århundreder vækst.

Englandskrigen blev både en afslutning og en ny begyndelse for Sæby. Krigen medførte afslutningen på århundreders kamp om rettigheder mellem Fladstrand og Sæby, og om pladsen som Vendsyssels havneby. Fladstrand fik havn, og blev nu Frederikshavn, og Sæby kunne nu koncentrere sig om bare at være Sæby. Men Englandskrigen blev også vendepunktet for byens negative udvikling. Der har tilsyneladende været plads til begge byer, for selvom Frederikshavn oplevede en nærmest eksplosiv vækst, er det følgende århundrede i Sæby også præget af en betydelig vækst og udvikling, hvor byen endelig for første gang sprænger sine middelalderlige rammer.

Det Sæby vi kender og kan se i dag, er i høj grad præget af spor fra tiden omkring Englandskrigen. Husene i det velbevarede Algadekvarter og Sæbys centrale kerne stammer i vid udstrækning fra denne periode. Købmandsgårdene omkring torvet ved Algade/Søndergade ligger der, hvor James McDonald blev sat af vognen fra Skagen en decembernat 1808, velbevarede, lige som Byfogeds Boechs gård, idag kendt som Clasens gård, ligger som en af de store embedsmandsboliger i Algade, mens Strandgade stadig tydeligt præges af de mindre og mere beskedne fiskerfamiliers huse.

Sæby har været i stadig vækst siden Englandskrigen, men i et tempo og en retning, der har gjort det muligt for udviklingen at ske indenfor eller i harmonisk forlængelse af de historiske rammer, der var sat. Efter Englandskrigen overtog Frederikshavn rollen som Vendsyssels havneby, og Sæby vendte sig i stedet mod land med handel og spirende industrialisering. Ny byudvikling voksede op uden omkring den gamle bydel, så vi i dag kan opleve en bydel i Sæby, der har eksisteret siden middelalderen, og i sit nuværende udtryk er præget meget af tiden omkring Englandskrigen.

Epilog

I Sæby Kirke hænger der et kirkeskib. Det stammer fra 1694, og det har således hængt der længe inden Englandskrigen. Det forestiller orlogsskibet Tre Croner, der blandt andet deltog i Slaget ved Køge Bugt i 1677, men alligevel knytter det Sæby til Englandskrigen 1807 - 1814. Kirkeskibet har den ejendommelighed, at det er malet i forskellige farver på de to sider. Styrbords side er rød, med dannebrog malet på kanonportene, som det kendes fra 1600tallets orlogsskibe. Bagbords side derimod er sortmalet, med hvide bånd langs kanondækkene og sorte kanonporte. Denne bemaling af orlogsskibe kaldes Nelson-maling, og stammer fra tiden omkring Englandskrigen. Den bemaling var den, Sæbys borgere, søfolk og kapere kendte fra de engelske orlogsskibe, der krydsede i Kattegat under Englandskrigen, og denne bemaling var kendt og frygtet fra Prisonen, der var udrangerede engelske orlogsskibe, som blev brugt til at huse krigsfanger på, under kummerlige forhold.

Kirkeskibet blev restaureret af brødrene Larssen i 1839, hvor det fik en ny rig, og det er ved denne lejlighed, skibet har fået den sort/hvide farve på bagbords side. Brødrene Larssen var sønner af Peter Jakob Larssen, hvis liv og skæbne i Sæby blev afgjort af de omstændigheder, Englandskrigen bragte ham. Peter Jakob Larssen kom ud af en rig skipperslægt fra Merdø i Norge, hvorfra han i 1808 satte kursen mod Danmark for at hente korn. Han fik lastet sit skib i Aalborg, men på vejen tilbage, blev den lille konvoj af norske skibe, kapret af engelske på reden ud for Fladstrand. De norske søfolk slap i land, og Peter Jakob Larssen fik derfor, ligesom James McDonald, ufrivilligt ophold i Danmark på grund af Englandskrigen. Uden mulighed for at komme tilbage til Norge, tog han hyre som kaptajn på kaperbåde fra Fladstrand og Sæby. I Sæby mødte han den unge præstedatter fra Understed, men inden han kunne gifte sig, måtte han love den kommende svigerfader, at opgive livet som kaperkaptajn, og gå i land. Peter Jakob Larssen slog sig ned som købmand i Sæby, blev gift med sin præstedatter, og stiftede en stor familie.

Da denne familie renoverede Sæby kirkes skib i 1839, var svenskekrigene og Slaget ved Køge Bugt, som skibet oprindeligt repræsenterede, kommet på afstand af Sæby og byens borgere. Englandskrigen derimod, havde man i familien Larssen og i Sæby stadig tæt inde på livet og i erindringen. Brødrene Larssen opdaterede kirkeskibets betydning, ved at male det om, så det også repræsenterede Englandskrigen, og fik en ny aktuel betydning og igen blev noget borgerne i Sæby kunne identificere sig med. Brødrene Larssens restaurering af kirkeskibet løfter en flig af de følelser, og den betydning Englandskrigen har præget borgerne i Sæby med, ikke blot under krigen, men i mange år efter, og viser hvor meget Sæbys historie er en del af borgernes bevidsthed og identitet.⁴⁷

Kilder:

Folketællingen 1787 1. juli. Sæby Museum & Arkiv.

Taxations Forretning over alle Publiqve og Private Bygninger ude Sæbye, holde Den 4de maj A 1781. Sæby Museum & Arkiv.

Litteratur & trykt kildemateriale:

Bjerg, Hans Chr. Poul Løwenørn 1751 – 1826, Farvandsdirektoratet 1984.

Bloksgaard, Anders, Statsautoriseret sørøveri i Vendsyssel, fra Vendsyssel Årbog, 2000, s. 7 – 18.

Christensen, Jens Ole, Fladstrand – fæstning og by 1675 – 1818 (II), Vendsyssel Årbog, 1992, s. 53 – 94.

Egevang, Robert, Det gamle Sæby, Nationalmuseet 1977.

Feldbæk, Ole, "Dansk søfartshistorie" bd. 3, Gyldendal, 1998

Klitgaard, C. Optegnelser over verdslige Embedsmænd i Sæby 1525 – ca. 1850. Jyske samlinger 1938, s. 1 – 92.

Lassen, Thomas W. Resens Atlas Aalborg Stift, Sæby Museum, 1982.

McDonald, James, En engelsk Krigsfanges Oplevelser i Jylland i Vinteren 1808, fra Jydsk Historie og Topografi 3. rk.III, fra s. 369.

Mührmann-Lund, Jørgen, Hvorfor gjorde sæbynitterne oprør i 1818?, fra Sæbybogen 2007, s. 23 – 54.

Møller, Anders Monrad, Fra galeoth til galease, 1981.

Nørregaard-Knudsen, A. Fladstrands første havn, Vendsysselske Aarbøger, 1949, s. 1 – 33.

Pedstrup, Peder, Indberetning til Pontoppidans Danske Atlas, 1766, fra Vendsysselske Aarbøger, 1924.

Trap, 1. udg. Bd.2:1, 1859.

Thidemann, Jens, Kirkeskibet i Sæby kirke, Sæbybogen 2008, s. 85 – 100.

Thidemann, Jens, Seboium – en renæssancekøbstad på Vendsyssels Østkyst, fra ”Sæbybogen 2006, s. 91 - 120.

Ørberg, Paul, En by ved havet, 1970.

-
- ¹ McDonald, James, ”En engelsk Krigsfanges Oplevelser i Jylland i Vinteren 1808”, fra Jydsk Historie og Topografi 3. rk.III, fra s. 369.
 - ² By og herredsfoged C. Boecks beskrivelse 1806, fra, Ørberg, Paul, ”En by ved havet”, 1970, s. 71.
 - ³ Pedstrup, Peder, Indberetning til Pontoppidans Danske Atlas, 1766, fra Vendsysselske Aarbøger, 1924, s. 318.
 - ⁴ Thidemann, Jens, ”Seboium – en renæssancekøbstad på Vendsyssels Østkyst”, fra fra ”Sæbybogen 2006, s. 91 – 120.
 - ⁵ Egevang, Robert, ”Det gamle Sæby, Nationalmuseet 1977, s. 64.
 - ⁶ Lassen, Thomas W. ”Resens Atlas Aalborg Stift”, Sæby Museum, 1982, plance 2.
 - ⁷ Pontoppidans Danske Atlas, fra Ørberg, Paul, ”En by ved havet”, 1970, s. 109.
 - ⁸ Ørberg, Paul, ”En by ved havet”, 1970, s. 93.
 - ⁹ Egevang, 1977, s. 34.
 - ¹⁰ Egevang, 1977, s. 32.
 - ¹¹ Taxations Forretning over alle Publique og Private Bygninger ude Sæbye, holde Den 4de maj A 1781. Sæby Museum & Arkiv. Matr. 31, s. 96.
 - ¹² Taxations Forretning over alle Publique og Private Bygninger ude Sæbye, holde Den 4de maj A 1781. Sæby Museum & Arkiv. Matr. 80, s. 266.
 - ¹³ Taxations Forretning over alle Publique og Private Bygninger ude Sæbye, holde Den 4de maj A 1781. Sæby Museum & Arkiv. Matr. 74 – 80, samt Folketællingen 1787 1. juli. Sæby Museum & Arkiv.
 - ¹⁴ Taxations Forretning over alle Publique og Private Bygninger ude Sæbye, holde Den 4de maj A 1781. Sæby Museum & Arkiv. Matr. 30, s. 86.
 - ¹⁵ Folketællingen 1787 1. juli. Sæby Museum & Arkiv.
 - ¹⁶ Taxations Forretning over alle Publique og Private Bygninger ude Sæbye, holde Den 4de maj A 1781. Sæby Museum & Arkiv. Matr. 5a.
 - ¹⁷ McDonald, James, s. 384 – 385.
 - ¹⁸ Ørberg, Paul, ”En by ved havet”, 1970, s. 70.
 - ¹⁹ Thidemann, 2006, s. 115-116.
 - ²⁰ Byhistorie.dk/Købstædernes administration 1660 – 1970.
 - ²¹ Klitgaard, C. Optegnelser over verdslige Embedsmænd i Sæby 1525 – ca. 1850. Jyske samlinger 1938, s.77.
 - ²² Mührmann-Lund, Jørgen, Hvorfor gjorde sæbynitterne oprør i 1818?, fra Sæbybogen2007, s.39 – 40.
 - ²³ Ibid & Ørberg, 1970, s. 178.
 - ²⁴ Ørberg, 1970, s. 178 – 180.
 - ²⁵ Pedstrup, fra Vendsysselske Aarbøger, 1924 s. 334 – 335.
 - ²⁶ Byhistorie.dk/provinsens søfart & Møller, Anders Monrad, Fra galeoth til galease, 1981, s. 107.
 - ²⁷ Ørberg, 1970, s. 75 - 80.
 - ²⁸ Ibid, s. 169 – 170.
 - ²⁹ Bjerg, Hans Chr. Poul Løwenørn 1751 – 1826, Farvandsdirektoratet 1984, s. 122.
 - ³⁰ Ibid, s. 124.
 - ³¹ Ørberg, 1970, s. 170 – 172.
 - ³² Christensen, Jens Ole, Fladstrand – fæstning og by 1675 – 1818 (II), Vendsyssel Årbog, 1992, s. 66.
 - ³³ Ørberg, 1970, s. 171 – 172.
 - ³⁴ Christensen, 1992, s. 74.
 - ³⁵ Ørberg, 1970, s. 173.
 - ³⁶ Nørregaard-Knudsen, A. Fladstrands første havn, Vendsysselske Aarbøger, 1949, s. 18 – 19.
 - ³⁷ Ørberg, 1970, s. 174.
 - ³⁸ Bloksgaards Kaperdatabase.

³⁹ McDonald, James, Gengivet fra ”En engelsk Krigsfanges Oplevelser i Jylland i Vinteren 1808”, fra Jydsk Historie og Topografi 3. rk.III, fra s. 384 – 388.

⁴⁰ Bloksgaard, Anders, Statsautoriseret sørøveri i Vendsyssel, fra Vendsyssel Årbog, 2000, s. 7 – 9.

⁴¹ Christensen, 1992, s. 82.

⁴² Feldbæk, 1998, side 212.

⁴³ Møller, 1998, side 11.

⁴⁴ Holm, 1991, side 125-126.

⁴⁵ Møller, 1998, side 113-114.

⁴⁶ Trap, 1. udg. Bd.2:1, 1859, s. 15 – 17.

⁴⁷ Thidemann, Jens, Kirkeskibet i Sæby kirke, Sæbybogen 2008, s. 85 – 100.

Strandgade, Sæby.

Boechs Gård i Algade 3, nu Clasens Gaard.